

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2020/05/orban-zsolt-a-tortenelemtanitas-valsaga-erdelyben-11-01-11/>

Orbán Zsolt

A történelemtanítás válsága Erdélyben¹

Kelet-Közép-Európában a történelmet, mint iskolai tantárgyat hagyományosan a nemzet(re)konstruáló, a nemzeti identitást folyamatosan alakító és megerősítő szereppel felruházott diszciplínaként kezelték. A történelemtudomány eredményei és a mindenkori társadalom elvárásai bekerültek a tankönyvekbe is, döntő szerepet játszva az „értékes” állampolgár formálásában, néhol legitimációs célzattal, máskor megerősítve a nemzeti mitológiát – ezáltal látszólag jó hazafiakat nevelve – vagy akár az ellenségkép megalkotását tűzve ki célul. Ezért a történelem általában kiemelt szerepet játszott az iskolai oktatásban. A rendszerváltás utáni korszak romániai történelemtanítása ezt részben megcáfolni látszik, különösen 1997–1999 után.

Dióhéjban a múltról

A két világháború között

Az 1918–1919-es impériumváltást követően az új román hatalomnak szembesülnie kellett az erdélyi oktatás másságával. Gondolok például arra a tényre, hogy Óromániában a görögkeleti egyház hagyományosan nem tartott fenn iskolákat, míg Erdély legrangosabb gimnáziumait az egyházak működtették. Az új hatalom a román nemzeti egység megteremtésének egyik akadályát a magyar oktatásban látta. A két világháború közötti időszak Romániájában az oktatásban tapasztalható kisebbségi sérelmek tárháza hatalmas, elég, ha csak a kultúrzónák bevezetésére² vagy a névelmezésekre³ gondolok.

Ami a szűkebb témákat illeti, már 1919-től elkezdtek bevezetni a magyar iskolákban is a román nyelv tanulása mellett a román történelem tanulását, természetesen román nyelven úgy, hogy a magyar iskolák tanárainak döntő többsége nem ismerte a román nyelvet.⁴ A régi magyar tankönyvek értelemszerűen használaton kívül kerültek, ahogyan a régi szemléltető eszközök (történelmi személyiségek arcképcsarnoka, térképek stb.) is, és helyettük a román állam által jóváhagyott, a hivatalos szemléletet tükröző tankönyvek kerültek bevezetésre. Ezek nem sok információt tartalmaztak Erdély vagy a magyarság történetéről, de a klasszikus toposzok már ekkor szerepeltek bennük: Erdély mindig is román föld volt, a magyar hódítás után a románokat – egészen az évszázados álom, az első világháború utáni nagy egyesülés beteljesedéséig – elnyomták. A magyarokról kevés, elsősorban bántó információ jelent meg. A tankönyvekben szereplő magyargyalázó kifejezések ellen 1931-ben az erdélyiek politikai tömörülése, az Országos Magyar Párt képviselőjében Balogh Artúr és Pál Gábor petíciót nyújtottak be a Nemzetek Szövetségéhez,⁵ de nem jártak eredménnyel.

A kommunista korszakban

A második bécsi döntést követő négy esztendőben Észak-Erdélybe visszatért a magyarországi oktatási rendszer, míg a dél-erdélyi magyarság még nyomasztóbb kisebbségi sorsba került.

Az 1945. esztendővel kezdődően viszonylag gyorsan kiépülő román kommunista rendszer első periódusát a román történetírás a sztálinizmus korszaka névvel illeti. Az 1960-as évek elejéig tartó időszakra a sztálini nevelési modell nyomta rá a bélyegét, az uralkodó történelemszemléletet nem kell részletezni.

Sokkal érdekesebb a román kommunizmus második periódusa, amelyet a nemzeti kommunizmus időszakának is nevezhetünk. A Nicolae Ceaușescu vezette rendszer prioritásként kezelte a történelemoktatást, mivel ez lett a nagy múlt és a nagy jelen közötti kapcsolatot megteremtő tudomány,⁶ mely sikeresen megteremtette vagy fenntartotta a „nagyromán” nemzeti mítosz számos elemét. A történelemtankönyvek mellett a mítoszgyártás nagyon hatékony eszköze lett a Ceaușescu-rendszer által támogatott történelmi filmek leforgatása is. A főként Sergiu Nicolaescu által rendezett történelmi eposzok (*Dákok* – 1967, *Vitéz Mihály* – 1970, *A függetlenségi háború* – 1977, *Mi, akik a frontvonalból jöttünk* – 1985 stb.) óriási nézettségnek és népszerűségnek örvendtek. Az akkori tankönyvek és filmek tudati reminiscenciái máig éreztetik hatásukat, a jól bevésett mítosz elemei, vagy a mi-ők képek generációk gondolkodásmódját határozták meg.

A rendszerváltás utáni első évek

A rendszerváltást követő első években, főként a részleges hatalomátmentés vagy akár az 1990-es év márciusának marosvásárhelyi eseményei miatt nem volt számottevő változás a történelemtankönyvek szemléletében, legalábbis, ami az 1945 előtti történéseket illeti. Maradtak a jól bevett, megkérdőjelezhetetlen igazságok, mint például a román nép ősisége, a dák-római folytonosság elméletének túldimenzionálása, középkori román nemzeti egység mítosza, a hősiesség helytállás és legendás csaták a törökök ellen. Ugyanakkor a magyarság csak néhány jól meghatározott történelmi korszakban került megemlítésre, jellemzően nem kedvező bemutatásban: mint például Erdély meghódítója és a többségi román nemzet elnyomója; a kápolnai unió kapcsán, amikor a három másik erdélyi „nemzet” összefogott a románok ellen; a kiegyezés után, amikor az intoleráns budapesti kormányzatok erőltetett magyarosítási politikája a románok elnemzetietlenítését tűzte ki célul; nem utolsósorban a „horthysta-fasiszta-szálásista” magyar állam románellenes megnyilvánulásai.⁷

A rendszerváltást követő első években mind az általános, mind a középiskolákban az utolsó két évfolyam tanulta *A románok történelmét* nagyon vastag, információkkal túlzsúfolt, rossz minőségű illusztrációkkal tűzdelt egységes tankönyvekből.⁸ Elég, ha csupán a tantárgy címét elemezzük. Nem Románia történelmének hívták, hanem egy etnocentrikus szemléletet sugall, amelyben nincs helye az országban élő magyar, szász, zsidó, örmény, cigány, török, tatár, lipován stb. közösségek történelmének.

A változás kezdete

A változás első szelét az 1996–2000 között hatalmon lévő koalíciós kormányzat időszaka hozta el. 1997-ben a Kolozsvári Babeș-Bolyai Tudományegyetem akkori rektora lett a tanügyminiszter. Andrei Marga, az új miniszter prioritásként kezelte a tanügyi rendszer átfogó reformját. Ennek egyik kézzelfogható, nagyon látványos és ugyanakkor sok vitát generáló eredménye a tankönyvpiac majdnem teljes liberalizációja, azaz az alternatív tankönyvek megjelenése volt. Általában egy nagyobb név mellett felsorakozott egy

tanár csapat az egyetem előtti oktatásból, a megszületett produktumok pedig versenyeztek egymással a piac törvényei szerint. Nem csupán a tankönyvek mennyisége nőtt látványosan, de a szerzők és kiadók igyekeztek kiadványaikat látványosabbá, színesebbé tenni, jobb minőségű illusztrációk, térképek, grafikonok segítségével.

A változás lehetőségét valamelyest előkészítette a nagyon lassú szemléletváltás és mítoszrombolás kezdete a román történetírásban is. Ennek első, számtalan kiadásával valóságos bestsellerré váló kötete a bukaresti egyetem tanára, Lucian Boia tollából született meg 1997-ben román nyelven.⁹

A Marga-féle tanügyi reform mind az általános iskolában, mind a középiskolában három évig egyetemes történelmet írt elő a kerettantervben és csupán egy évre csökkentette a románok történelmét. Már ez is sokak számára nemzetietlen, hazafiatlan lépés volt. A kritikusok tábor a akkor szaporodott jelentősen, amikor az új előírásoknak megfelelően kezdtek megjelenni a XII. osztály számára írt alternatív tankönyvek. 1998-ban hihetetlen botrányt keltett és a román tankönyv piacon sosem látott indulatok szabadultak el a Kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem tanára, Sorin Mitu és szerzőtársai által írt tankönyv (**1. melléklet**) megjelentetése után.¹⁰ A régi tankönyvekhez hasonlítva ötödannyi információt sem tartalmazó könyv szerzőit, a mítoszrombolás egyértelmű tényén túl sokan azzal vádolták, hogy bagatellizálják a román történelem legjelentősebb eseményeit, személyiségeit, ezáltal egyértelműen hazafiatlan cselekedetet követnek el.

Ugyanennek az átfogó reformsorozatnak részeként a kisebbségi nyelveken tanító általános iskolák kerettantervében egy új tantárgy jelent meg, az illető nemzeti kisebbség történelme és hagyományai. Az új tantárgy számára VI–VII. osztályban heti egy órát írt elő a kerettanterv. Ennek eredményeként jelent meg 1999-ben a magyarok számára írt első tankönyv (**2. melléklet**) is,¹¹ amely egészen 2018-ig az egyetlen tankönyvként szolgált.

A történelem helye a romániai iskolai oktatásban: óraszámok, vizsgák

IV. osztály

A történelem mint tantárgy IV. osztályban jelenik meg, heti egy órában. Annak ellenére, hogy „integrált történelemről”¹² van szó az új programokban, a tankönyvekben szereplő tartalmak döntő többsége a románok és Románia történelméhez köthető. Egyetlen tankönyvet (**3. melléklet**) fordítottak le magyar nyelvre.¹³ Mivel a magyar diákok is első alkalommal találkoznak iskolai keretek között a történelemmel mint tantárggyal, néhány gondolatot fűzök az érvényben levő tankönyvhöz.

A tankönyv 130 oldalas, melyben az ismétléseket, ismétlő didaktikai játékokat és értékeléseket leszámítva 4 tanítási egységbe szervezve 24 leckét találunk. Ebből kettő a címben is említi a kisebbségeket. Az I. tanítási egység 4. leckéjének címe *Helyi és nemzeti közösség. Kisebbségi közösségek Románia területén*. A magyar diákokat elég hamar megtévesztő meghatározásokkal találkozhatunk. Miután megtudják, hogy „egy adott ország területén élő közösségek együttesen alkotják a nemzeti közösséget”¹⁴, a nemzeti kisebbséget is meghatározzák a szerzők: „Hazánk területén a népesség nagyobb része román. A románokkal együtt, egyetértésben, kisebb-nagyobb nemzeti közösségek élnek. Anyanyelvük különbözik az állam nyelvétől, és saját szokásaik, hagyományaik vannak. Ezek a csoportok a kisebbségek. Ide tartoznak: magyarok, németek, szerbek, ukránok, törökök, tatárok, romák.”¹⁵

A középkori témáknál visszatérnek a régi, jól bevett mondatok a három – Erdély, Moldva, Havasalföld – román országról, álljon itt csupán egy példa: „Hunyadi János egy

(sic!) létszámú sereget toborzott, amelyet ágyúkkal szerelt fel. Moldva és Havasalföld uralkodóival kötött szövetséget, egyesítve parancsnoksága alatt a román seregeket.”¹⁶

A III. tanítási egység 3. leckéje az *Erdély – soknemzetiségű térség. A középkori falu és város. A kisebbségek személyiségeiről* címet kapta. Az eléggé összetett cím olvasása közben arra gondolhatnánk, hogy itt most bővebben lesz szó Erdély sajátos történelméről, népeiről. Csalódnunk kell. A *térképpel dolgozunk* – a tankönyv majdnem összes térképe Nagy-Románia kontúrját ábrázolja – feladat részeként 7 város neve és a 7 város egy-egy épülete jelenik meg.¹⁷ Két épület nem középkori eredetű, ebből az egyik a temesvári ortodox katedrális, amely a két világháború között épült. A másik két erdélyi város épületei legalább rendben vannak, ezek a kolozsvári Szent Mihály-templom és a nagyszebeni evangélikus székesegyház. Valószínűleg így értelmezték a tankönyv szerzői a „helyes egyensúlyt” a három erdélyi nemzet között. Ha ezek szerint túlzás lett volna pl. a gyulafehérvári székesegyházat példának hozni, mert így két magyar vonatkozású műemlék is bekerült volna, akkor legalább a temesvári templom helyett például a Hunyad megyei Demsus Szent Miklós-templomát kellett volna ábrázolni. A térkép alatt két feladattal kell megbirkózniuk a nebulóknak:

„Nevezd meg a három román vajdaság legfontosabb középkori városait!

Hasonlítsd össze a havasalföldi és moldvai városokat az erdélyi városokkal! Mit figyelsz meg?”¹⁸

Nem kommentálok újra a „három román vajdaság” kifejezést, de arra kíváncsi lennék, hogy Temesvár mikor volt az erdélyi vajdaság egyik városa a középkorban? Az összehasonlítást 7 különböző korból származó műemléképület alapján elvégezni pedig mindenképp diákpróbáló feladat.

Külön figyelmet érdemel a kisebbségekről szóló rész. Az erdélyi magyarokat csupán egyszer említi: „Erdélyben a román lakosság csak falvakban élt, a városokban magyarok, székelyek és szászok laktak.”¹⁹ Ezek szerint a falvakban nem éltek sem magyarok, sem szászok, sem székelyek.

Mint székelyföldi történelemtanár, csak a székelyekről írott dolgokat idézem: „A szászok és a székelyek hozzáértő kézműveseknek bizonyultak, akik virágzó városokat²⁰ alapítottak. Különféle kiváltságokat kaptak Magyarország királyaitól,²¹ például nem kellett adót fizessenek. [...] A szászok és a székelyek a románokkal jó egyetértésben éltek, együtt vettek részt felkelésekben”,²² majd megemlíti a Dózsa György-féle felkelést. Így fest a kisebbségekről írott utolsó mondat, ebből persze arra is következtethetünk, hogy a jó egyetértés titka a közös felkelés. Kár, hogy 1848-ra Erdély különböző népei ezt teljesen elfelejtették. Persze, ha visszatérünk a lecke címéhez, még egy hiányérzetünk támad, Dózsán kívül nem találjuk a kisebbségek személyiségeit. A leckében van egy Szebenről szóló rövid forrás „*Nicolaus Olahus, román írástudó*”²³ tollából, és még szerepel Segesvár nagyon rövid bemutatásánál, hogy „itt található az a ház, amelyben Vlad Țepeș²⁴ született.”

Az már csak hab a tortán, hogy a leckét záró *Tematikus projekt* a következő felhívással indul: „*Látogassátok meg a lakhelyetekhez közeli középkori várat vagy kastélyt!*” – majd leírja, hogy mit kell tenni. Ez a felhívás a történelmi Erdély legnagyobb részében nem okoz különösebb gondot és hosszú utazást sem kell tenni, de a tankönyv a moldvai és havasalföldi román gyermekeknek is – pontosabban elsősorban nekik – íródott, és sajnos kijelenthetjük, hogy az említett térségben ugyan néhány középkori vár található, de kastély kevésbé – természetesen ennek számos történelmi és kulturális magyarázata van.

A csattanót a végére hagyom. A fejezetben elsajátított dolgok rögzítésére szolgál a lecke záró *Megtanultuk* ablak. Ebből három „nagy igazságot” tudunk meg:

– „A középkorban a falvaknak és városoknak különböző szerepük volt.

- Erdélyben a román lakosság, habár többségben voltak, jogokkal nem rendelkeztek.
- A kisebbségek a románokkal jó egyetértésben éltek, megvédték a hazát és hozzájárultak ennek felvirágzásához.”²⁵

Az első kijelentés örök igazságtartalmát nem kívánom kommentálni, a másodikra azonban semmilyen előzmény nem utal, ott lóg a levegőben a lecke végén. Lehet, hogy a harmadik felvezetésére szolgál, hogy ugyan elnyomták a románokat, de ők így is jó egyetértésben éltek a kisebbségekkel. Ez számomra a műtolerancia szép megfogalmazása: a vállalt feladat teljesítve van, lévén, hogy a tankönyv elején felsorolt általános és sajátos kompetenciák között minden tanítási egységnél szerepel az „Önmagunkról és másokról pozitív kép kialakítása.”

V–VIII. osztály

V–VIII. osztályban a történelem tantárgy heti óraszám a következő: 2/1/1/2 – ebből a VIII. osztály *A románok történelme*. Ezen kívül, amint már említettem, VI–VII. osztályban heti egy órában a kisebbségek tanulják saját történelmüket. Tehát összességében egy magyar diák három különböző történelemmel találkozik az általános iskolai négy éve alatt: 3 évig tanul egyetemes történelmet, ezzel párhuzamosan két évig magyar történelmet és a ciklust záró évben a románok történelmét. Természetesen ez több problémát is gerjeszt, csak párat említek meg. A jelentősebb történelmi eseményekkel három alkalommal találkozik a diák – például az első vagy második világháborúval VII. osztályban egyetemes és kisebbségi történelemből, majd VIII. osztályban a románok történelménél is. Természetesen ezek tanulására nem összehangoltan kerül sor még VII. osztályban sem – gyakran nem is ugyanaz a tanár tanítja a két vagy három tantárgyból a diákokat –, nem is beszélve a három tankönyv különböző fogalmiságáról, értelmezéseiről.

A legvastagabb, legzsúfoltabb könyv a VIII. osztályosok számára készült *A románok történelme* (**4. melléklet**). A cím nem hazudik, a 175 oldalon csupán 2-3 oldal foglalkozik Erdellyel, magyarokkal, székelyekkel, szászokkal. Egyetlen óriási változás történt azonban a 2011–2012. tanévvel kezdődően. A 2011-ben elfogadott új tanügyi törvény értelmében a VIII. és XII. osztályok számára magyarul lehet tanítani a románok történelmét is, így közel egy évszázad után a román történelem – ugyanakkor Románia földrajza is – tannyelve magyar (vagy más kisebbségi nyelv) lett. Ez minimális vigaszt jelentett a magyar diák és tanár számára is: ha a könyv erősen „román szájízű” is íródott, de legalább magyar nyelven tanítható. Magyar nyelvre egyetlen tankönyvet fordítottak le.²⁶

IX–XII. osztály. Az elméleti vonal

A romániai oktatási rendszerben a középiskolai oktatásban több iskolatípus létezik: elméleti líceumok/gimnáziumok, szakmai – ún. vokacionális – líceumok (ide tartoznak a teológia, sport, művészeti, pedagógiai szakirányok) és szakközépiskolák – ún. technológiai líceumok – ide tartozik minden más szakirány. Az elméleti gimnáziumok reál, illetve humán tudományterületeknek megfelelő szakosztályokat hirdethetnek meg. Reál vonalon matematikai-informatikai és természettudományi szakosztályok létesülhetnek, míg humán vonalon filológiai és társadalomtudományi szakosztályok vannak. Az alábbi részben, néhány alaprobléma bemutatásán keresztül csak az elméleti gimnáziumok helyzetét elemezzük röviden.

Míg Magyarországon bármely középiskola, bármely szakirányán tanuló diák heti átlag 2,5 órában (2+2+3+3) tanulja négy éven keresztül a történelmet, addig Romániában ez az

óraszám általában heti 1, nagyon kevés a kivétel, mint például a pedagógiai líceumok XI–XII. osztálya, ahol a heti óraszám 2.

Kivételt képeznek az elméleti líceumok humán osztályai – a reál tagozatokon a heti óraszám itt is 1 –, ahol a heti óraszám a következőképpen alakul: filológia 2+3+2+2, társadalomtudományok 2+3+3+3. Mivel nem létezik a fakultáció fogalma, az iskolák csak a helyi kerettanterv adta szűkös lehetőségek között változtathatnak ezeken az óraszámokon.

Láthattuk, hogy csupán a társadalomtudományi szakosztályokban van a magyarországihoz hasonlítható heti óraszám. Ilyen szakosztályt azonban, ha csupán a több mint 80%-ban magyarok lakta Hargita megyét vizsgáljuk, a jelen tanévben magyar nyelven mindössze három nagy középiskolában találunk: a csíkszeredai Márton Áron Főgimnáziumban, a szintén csíkszeredai Segítő Mária Római Katolikus Teológiai Líceumban és a gyergyószentmiklósi Salamon Ernő Gimnáziumban.

A fentebb vázlatosan bemutatott heti óraszámok mellett majdnem képtelenség a történelemtantervben előírt tematikus egységek összességének órai tárgyalása, nem is beszélve elmélyítésről, szintetizáló leckékről stb.

Problémát okoz diáknak és pedagógusnak egyaránt az is, hogy a *Történelemnek* nevezett tantárgy tulajdonképpen két párhuzamos történelmet jelöl középiskolában is: IX–XI. osztályban egyetemes, XII. osztályban pedig Románia történelmét (annak ellenére, hogy az etnocentrikus *A románok történelme* megnevezést *Történelem a XII. osztályok számára* megnevezésre cserélték). A IX–X. osztályban a legtöbb esetben heti 1 órában túl kell esni a teljes világtörténelmen. IX. osztályban az ókortól a harmincéves háborúig kell tárgyalni a különböző tematikákat, a X. osztályban napjainkig. A XI. osztályos tanterv feltételezi az előzetes tudást, ezért XX. századi témák szintézisét kínálja a diákoknak: *Európa és a világ a XX. században*, *Társadalom és gazdaság a második világháború után*, *Állam és politika a jelenkorban*, *Együttműködés és konfliktus a XX. században*, *Vallási élet a jelenkorban*. Természetesen a gyakorló pedagógusok többsége arra kényszerül, hogy felrúgva az előírásokat, a három tanév alatt, időrendet követve eljusson a jelenig. Hasonlóképpen probléma az is, hogy az első három középiskolai év tananyaga számos Románia történelmével kapcsolatos témára is kitér, ezek viszont hangsúlyosan szerepelnek a XII. osztályos tankönyvekben. Az alacsony óraszámok miatt ezek az átfedések az egyes témakörök kidomborításának lehetőségét nagyban korlátozzák.

Romániában történelemből érettségi vizsgát tenni csak az elméleti gimnáziumok humán tagozatán, valamint a szakmai (vokacionális) középiskolákban tanuló diákoknak kötelező. A második csoportba tartozók mind heti 1 órában tanulják Románia történelmét. Természetesen nem mindegy, hogy az érettségire váró diák heti 1 vagy 2–3 órában tanulta a tárgyat, mivel az érettségi követelményrendszere egységes mindenki számára. Ezen furcsaság egyik megoldási módozata a magyarországihoz hasonló kétszintű érettségi bevezetése lenne.

Az előbbiekből is adódóan az érettségi követelményeit a nagy átlag tudásszintjének megfelelően határozták meg. Az elmúlt évek gyakorlata szerint a történelemérettségi vizsgán a diák három írásbeli tétellel szembesül, ebből az első kettő – és ezáltal a jegy közel kétharmadát kitevő feladatok – szövegértésre alapoz. Aki képes – akár különösebb készülék nélkül – adott szövegekből (történelmi forrásokból vagy történészek munkáiból) kiszűrni a releváns információkat vagy ok-okozati összefüggéseket teremteni, azt már meg is kapta az átmenőt érő jegyet. Alaposabb készülést csak az I–II. tétel néhány alpontja igényel, valamint a III. tétel, amely egy történelmi esszé megírását szabja meg feladatul, de ezt is előre meghatározott, a vizsgázó diákot segítő szempontok alapján.

Ahogy a VIII. osztály esetében is említettem, a XII. osztályban is a 2011–2012. tanévvel kezdődően magyarul lehet tanulni a történelmet. Szintén egyetlen tankönyvet (**5. melléklet**) fordítottak le.²⁷ Mivel kizárólag a XII. osztályos történelemből kell érettségizni, ezért talán érdemes egy adathoz még visszatérnünk. Írtam, hogy a magyarra lefordított VIII. osztály számára készült tankönyv 175 oldal terjedelmű. A XII. osztály számára magyarul megjelent tankönyv terjedelme 128 oldal, ennek fele sem követelmény az érettségi vizsgához. A megkurtított terjedelem azt jelenti, hogy majdnem teljesen kimaradtak a korai román történelemhez kapcsolódó témák és a hangsúly az elmúlt másfél évszázad történéseire tevődött Moldova és Havasalföld fejedelemségek 1859-es perszónáluniójától egészen az 1989-es rendszerváltás utáni évekig. A tankönyvszerzők szemléletével természetesen sokat lehetne vitázni, de számos kényes téma – például az erdélyi 1848–49-es események – kimaradása vagy bagatellizálása kevesebb teret hagy a vitatható eszmefuttatásoknak. Természetesen bőven maradtak olyan megfogalmazások, amelyek a többségi nemzetet jobb fényben tüntetik fel, mint a kisebbségeket. Íme csak egy példa a *Románia és a vallási tolerancia a XX. században* esettanulmányból:

„Az 1923-as alkotmány egyik alapelve a vallásszabadság és a felekezetekkel való egyenlő bánásmód volt. Honosítás révén szabályozták a zsidók földhöz juttatását, és a kormány anyagilag támogatta az összes fontos kisebbségi egyházat, illetve egyházi iskoláikat, még akkor is, ha egyesekben – például a magyar iskolákban – a kormányzatok szerint románellenes tendenciák nyilvánultak meg. Az 1923-as alkotmányba foglalt, kisebbségekre vonatkozó előírások a román nép etnikai és vallási toleranciájából, valamint a külföld folyamatos nyomásából fakadnak.”²⁸

IX–XII. osztály. A szakközépiskolák

A középiskolai diákok mintegy fele szakközépiskolába jár, ezek döntő többsége nem is választhatja a történelmet érettségi tantárgyként. A szaklíceumok diákjainak heti egy történelemórájuk van, kivéve a XI. osztályban, ahol két óra van. A szakiskolai osztályokban csak IX. osztályban van heti két történelemóra, ez idő alatt kellene áttanulmányozni a teljes tananyagot.

A szaklíceumokban a tananyag szerkezete megegyezik az elméleti gimnáziumokéval: IX–X. osztályban időrendet követve be kellene fejezni a teljes tananyagot. Ez természetesen heti egyetlen órában lehetetlen. A XI. osztályos tananyag abból indul ki, hogy a diákság már komoly előismeretekkel rendelkezik, így csak a XX. század egyes már említett témaköreire helyezi a hangsúlyt.

A változás legújabb szelei

Ha a romániai történelemtanítás nagy történetéből a magyar kisebbségnek csak egy kis szelet jut, akkor arra kell törekednie, hogy legalább ennek alakításában, „ízesítésében”, „díszítésében” aktív szerepet vállaljon.

Többek között a 2011-es tanügyi törvény néhány előírásán felbuzdulva, amely nagyobb teret biztosított volna a választható tantárgyaknak, ezáltal nagyobb szabadságot diáknak, szülőnek és pedagógusnak egyaránt, a székely többségű megyék vezetőinek is a kezdeményezésére egy szerző- és szerkesztőcsapat 2012-ben elkészítette *A székelység története* című tankönyvet (**6. melléklet**) a VI–VII. osztály számára.²⁹ Átfogó, a székelység történelmét a kezdetektől napjainkig tárgyaló kötet addig még alig jelent meg.³⁰ A román közvélemény egy része által nem túl pozitívan fogadott kötet nagy sikernek örvendett a

székelyföldi – de ugyanakkor erdélyi és magyarországi – diákok és érdeklődők körében, olyannyira, hogy az első mintegy 30 000 eladott példány sikerét látva, 2015-ben újabb kiadása jelent meg. Sajnos az említett törvényi keret nem lett ilyen bőkezű a választható tantárgyakat illetően, így a legtöbb székelyföldi iskolában csak köri tevékenység keretében lehetett az új tantárgyat tanítani. A székelyföldi diákok által is megszokott gyenge minőségű, olcsó kivitelezésű tankönyvekhez képest ez mindenképp áttörést jelentett, ebben főként Gyöngyössy János kiváló minőségű és igencsak diákbarát illusztrációi segítettek.

Az elmúlt években a kerettantervek és programok újabb reformhulláma érte el Romániát. Ennek eredményeként újragondolták a legtöbb tantárgy programját is. Ami minket, erdélyi magyarokat érintett, az természetesen a kisebbségtörténet volt. Ezt a témát a román tanügyminisztérium át is adta, így egy csapat kidolgozta az új programot, amelynek alapján készülhettek el az új tankönyvek. A Kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Történeti Intézete tanárai koordinálásával két erdélyi általános és középiskolai tanárokból álló csapat készítette el előbb az új VI. osztályos³¹ (**7. melléklet**), majd az új VII. osztályos tankönyvet³² (**8. melléklet**). A székelység története hagyományát követve az illusztrációkat szintén Gyöngyössy János készítette, az új térképeket Bartos-Elekes Zsombor a Kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem tanára. Ugyan terjedelmi és anyagi korlátok miatt nem tudott a szerzők és szerkesztők³³ minden elképzelése érvényesülni, de mindenképp jelentős lépés történt a diákbarátabb tankönyv felé.

Zárásgondolatok. Más problémák

Kezdjük a legelején. Romániában nincs tanárképzés a felsőoktatásban. Ez azt jelenti, hogy egy-két pedagógiai szakvizsga letételével bárki, aki történelem szakon diplomázott, tanár is lehet. Ez abba a helyzetbe hozza a pályakezdő pedagógusokat, hogy „hályogkovácsként” tapasztalják ki a módszereket. Mindannyian tudjuk, hogy a „gyakorlat teszi a mestert”, de sokszor hosszú időnek kell eltelnie a gyakorlott pedagógusi státus eléréséhez, akár több generációnyi növendék rovására. A tanuló életvilágához és tanulási érdekeihez idomított tananyagot tanító, a kreativitást és problémamegoldó készséget előtérbe helyező, kontroverzív szemléletet kialakító, forráskritikára is alapozó, IKT-eszközöket is alkalmazó – és még hosszasan sorolhatnánk – és ugyanakkor jó értelemben vett mesélő, szórakoztató történelemórákat tartó tanárok ritkábban „teremnek.” Ha már nincs tanárképzés, a továbbképzés rendszere jelenthetne megoldást. A romániai magyar történelemtanárok számára nem mindig elérhetőek akkreditált továbbképzések és a részvételi hajlandóság sem elég magas. Persze, ahogy Magyarországon, Romániában is nyugodtan lehetne feszegetni a tanári bérek versenyképességének problémáját, még úgy is, hogy az elmúlt egy-két évben jó irányú elmozdulás történt.

Ha csak a történelemoktatáshoz kanyarodunk vissza, akkor nagy általánosságban néhány dolog elmondható. A történelem mint iskolai tantárgy presztízsvesztése egyértelmű, de ugyanakkor szerepe a román nemzeti mítosz továbbadásában is jelentősen csökkent. Számunkra, erdélyi magyar történelemtanárok számára ez utóbbi megállapítás önmagában nem vigasztaló, mert probléma így is marad elég. Ezekből villantok fel párat. Továbbra is borzasztóan hiányos Erdély történetének, másságának bemutatása. Az senkit sem vigasztalhat, hogy a VI–VII. osztályban taníthatjuk a saját történelmünket, két okból. Egyrészt azért, mert ezzel letudjuk – sokszor a magunk számára is – a magyar/erdélyi történelem tanítását, azaz középiskolában, tehát 15–19 éves korban a diákok már nem találkoznak saját történelmükkel. Másrészt az erdélyi magyarság és székelység történelme ugyanannyira

integráns része Románia történelmének, mint az erdélyi románok vagy szászok történelme. Ha a jól megérdemelt helyét nem tudja Románia történelmében elfoglalni, akkor hogyan várhatjuk el, hogy sztereotípiáktól, előítéletektől mentesen, múltunk helyes ismerete birtokában tekintsen ránk a többségi nemzet?

Továbbra is probléma, hogy egyes történelmi személyiségeket kisajátítanak a román történetírás és tankönyvek, elég, ha csupán Hunyadi Jánosra gondolunk. Ugyanakkor a román tankönyvekből majdnem teljesen hiányoznak az erdélyi történelem és kultúra legkiemelkedőbb képviselői, a román diák sosem hall olyan neveket, mint Báthori, Bocskai, Bethlen, Rákóczi, Wesselényi, Apáczai, Kőrösi és sorolhatnám.

Probléma az eltérő fogalmiság is, csak egy-két példát említek. A Habsburgok a román történelemkönyvekben mindig „csak” császárok és császárnék, de sosem magyar királyok vagy királynők/királynék. Van olyan fogalmi eltérés is, amit az illető történelmi esemény egyik vagy másik kollektív emlékezetben, történetírásban betöltött helye határoz meg. Ha a magyarok trianoni békediktátumról beszélnek, ez „csak” békeszerződés a román oldalon, hasonlóképpen, ami román oldalon második bécsi diktátum, az nálunk „csak” döntés.

Lehetőségek. Zárszó

Bár a Romániában használatos történelemtankönyvek még nem a forrásközpontú vagy problémaorientált oktatást, készségek vagy a kritikai gondolkodás fejlesztését helyezik is előtérbe, a mai erdélyi magyar történelemtanár előtt számtalan lehetőség áll rendelkezésre. A mindenki által ismert divatos módszerek, vagy a digitalizáció adta lehetőségek kipróbálása, kihasználása mellett számos inter- és multidiszciplináris lehetőség kínálkozik. Gondolhatunk akár a történelmi regény reneszánszára is – elég, ha csak az erdélyi gyökerű kortárs írókat említjük: Bodor Ádám, Dragomán György, Tompa Andrea, Péterfy Gergely vagy akár Vida Gábor írásai egy másik nyelven beszélnek el a múltat, vagy a film- és dokumentumfilm-művészet történelmi tematikájú termékeire, utóbbiak esetében előnyünk van, mert mind a magyar, mind a román kortársak színe-javát követhetjük.

Egy másik lehetőség az új típusú versenyeken és vetélkedőkön való részvételben áll,³⁴ amelyek kiváltják a megkopott, változásra évtizedek óta képtelen, hagyományos romániai országos tantárgyversenyeket.

Zárszóként elmondható, hogy a nagy kiegyezés, kibékülés a román-magyar történetírás között elmaradt, ennek folyományaként sokszor párhuzamos történelmeket tanulnak diákjaink. A magyar iskolák diáksága ugyan a román iskolarendszer részét képezi, de mind a tanult történelem, mind a mindennapok, olvasmányok, médiahasználat terén, azaz kulturálisan teljes egészében a magyar nemzet részeként pozícionálják magukat.

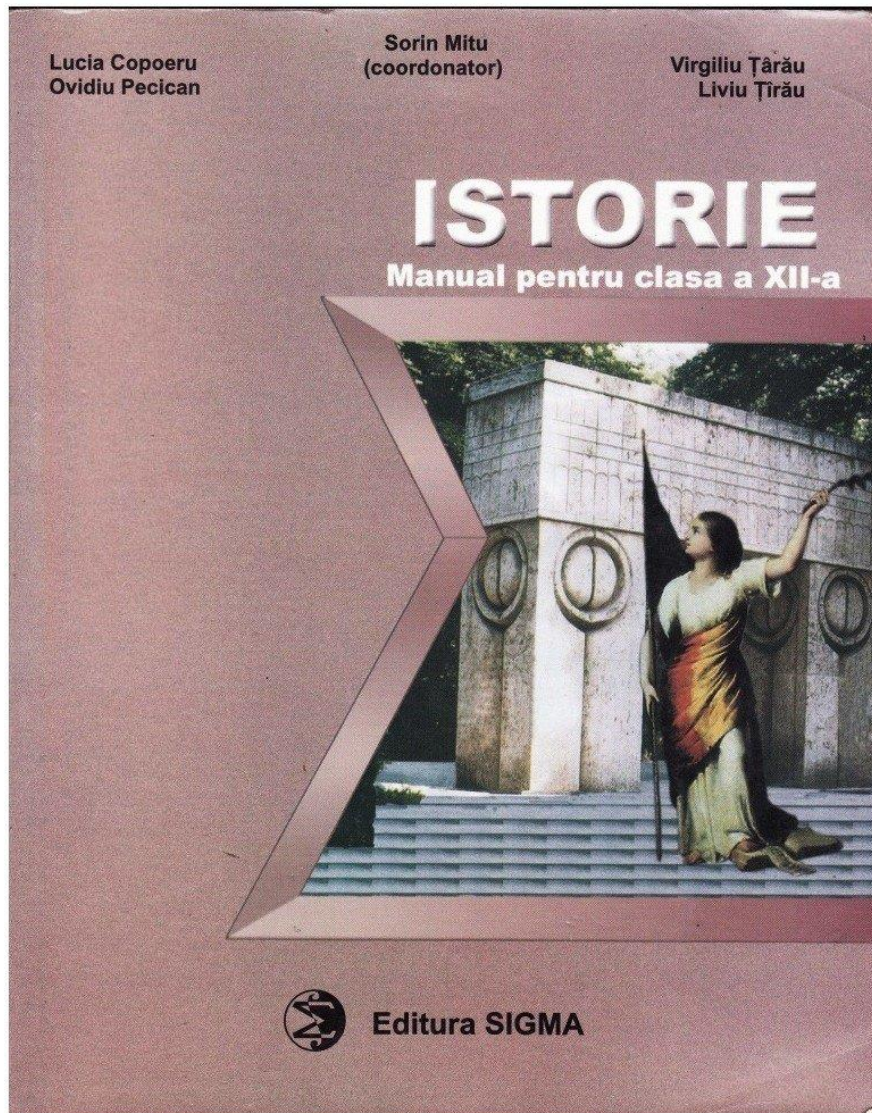
A FELHASZNÁLT TANKÖNYVEK

- MITU, Sorin et al. (1998): *Istoria românilor. Manual pentru clasa a XII-a*. Sigma, București.
- LÁSZLÓ László – VINCZE Zoltán (1999): *A romániai magyar nemzeti kisebbség történelme és hagyományai. Tankönyv a VI. és VII. osztályosok számára*. Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár.

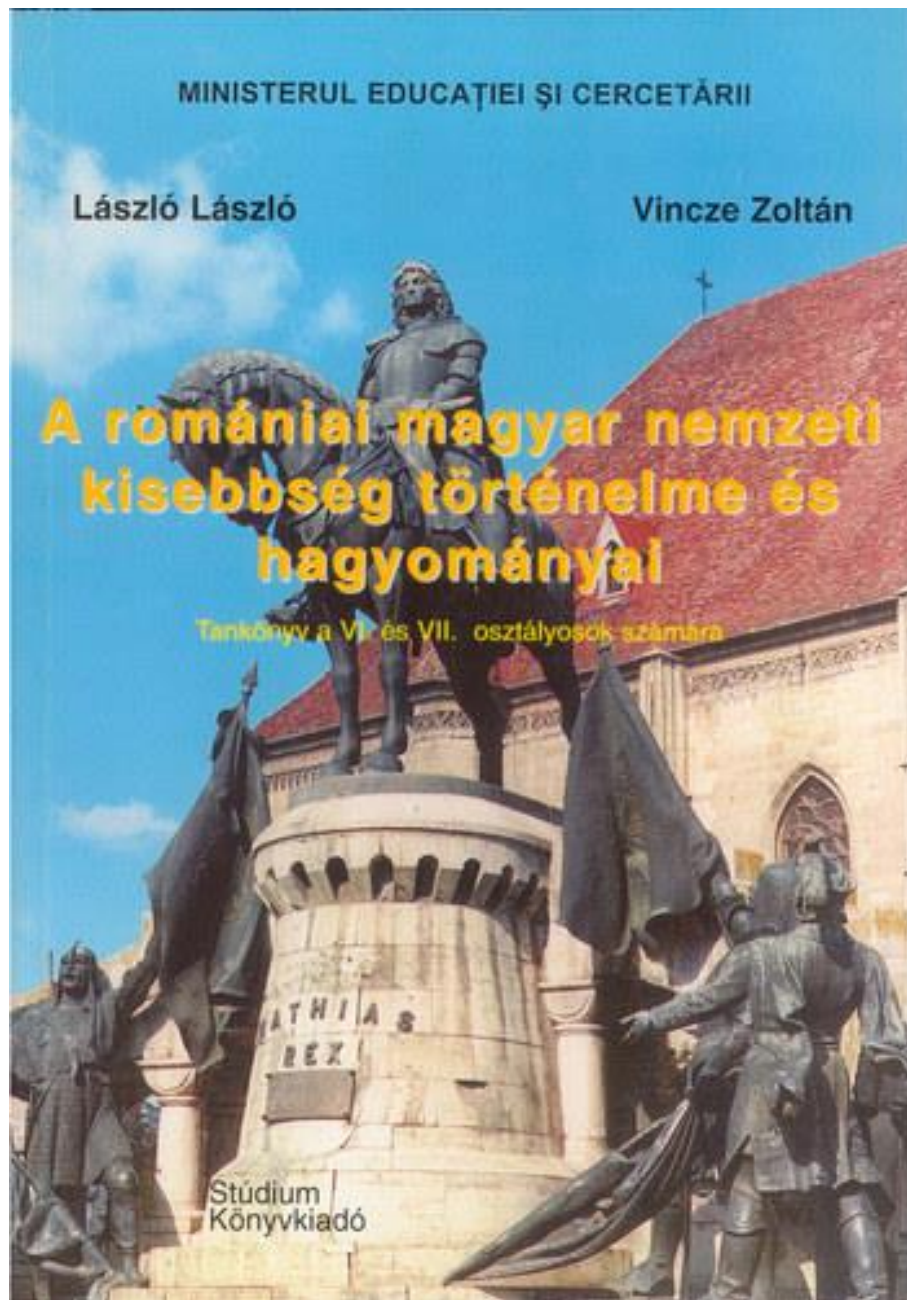
Orbán Zsolt: A történelemtanítás válsága Erdélyben

- MIHĂILESCU, Cleopatra – PIȚILĂ, Tudora (2018): *Történelem. IV. osztály*. Aramis Print, Bukarest.
- OANE, Sorin – OCHESCU, Maria (2011): *A románok történelme. Tankönyv a VIII. osztály számára*. Ford: Nagy Andrea – Nagy Gabriella – Váradi Éva Andrea. Editura Didactică și Pedagogică, Bukarest.
- BARNEA, Alexandru (szakirányító) et al. (2011): *Történelem. Tankönyv a XII. osztály számára*. Ford: László László – Orbán Zsolt. Editura Didactică și Pedagogică, Bukarest.
- HERMANN Gusztáv Mihály (főszerk.) – FERENCZ S. Alpár – NOVÁK Károly István – ORBÁN Zsolt (szerk.) (2012): *A székelység története. Kézikönyv és tankönyv az általános iskolák VI. és VII. osztályai (valamint minden érdeklődő) számára*. Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközpont – Kovászna Megyei Művelődési Központ, Csíkszereda – Sepsiszentgyörgy – Székelyudvarhely.
- VÁNYOLÓS István Albert – VÁRADI Éva Andrea – VAJNÁR János Zsolt – ORBÁN Zsolt – WOLF Ágnes Kinga (2018): *A magyar kisebbség történelme és hagyományai. Tankönyv a VI. osztály számára*. Az illusztrációkat készítette: GYÖNGYÖSSY János, a térképeket készítette: BARTOS-ELEKES Zsombor. Editura Didactică și Pedagogică, Bukarest.
- ORBÁN Zsolt – NOVÁK Károly István – GIDÓ Csaba – LÁSZLÓ László (2019): *A magyar kisebbség történelme és hagyományai. Tankönyv a VII. osztály számára*. Az illusztrációkat készítette: GYÖNGYÖSSY János, a térképeket készítette: BARTOS-ELEKES Zsombor. Editura Didactică și Pedagogică, Bukarest.

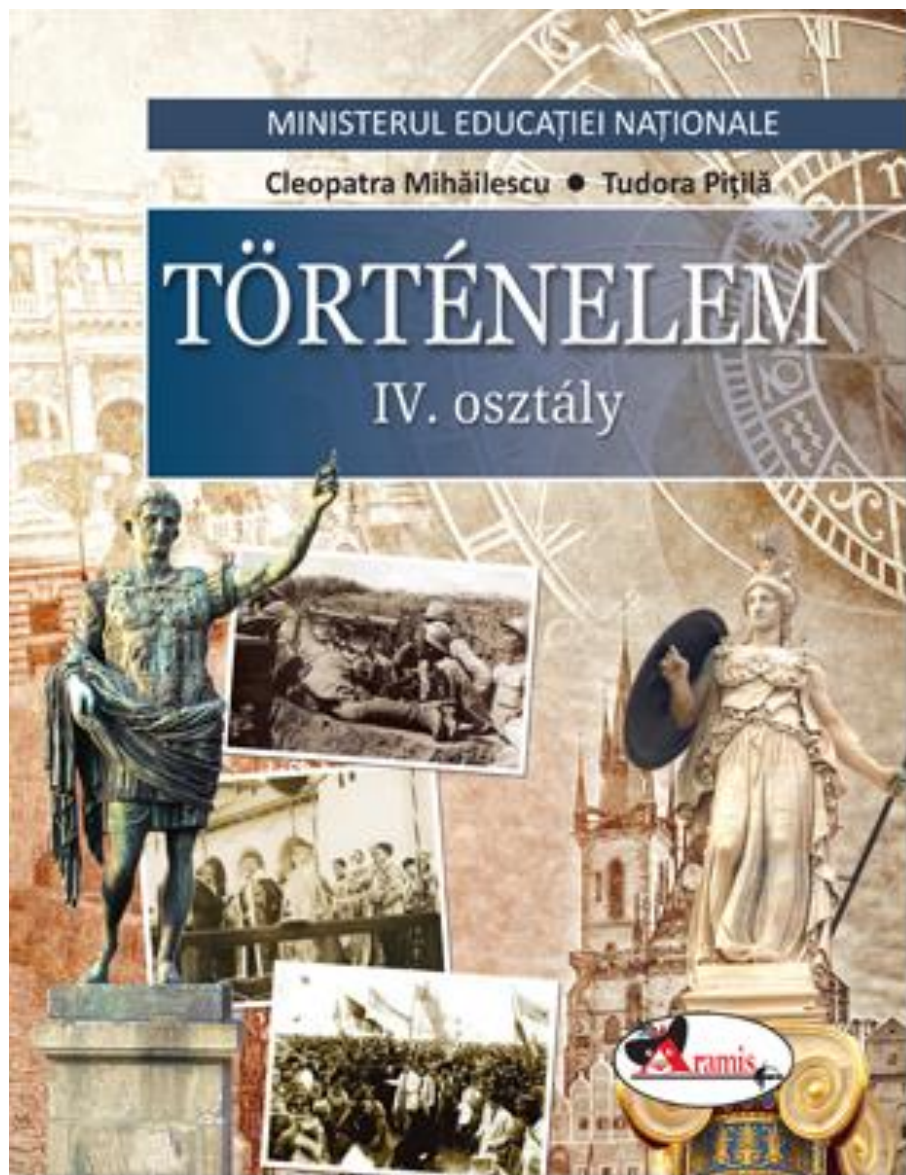
MELLÉKLET

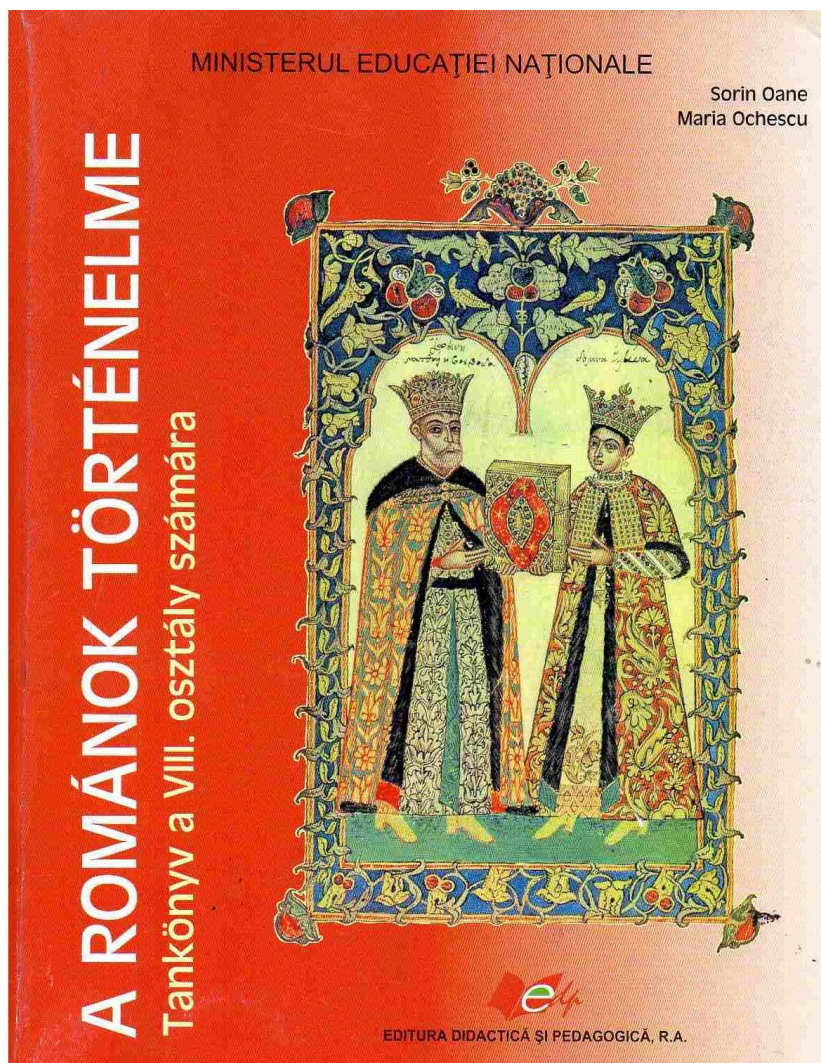
1. kép: MITU, Sorin et al. (1998): *Istoria românilor. Manual pentru clasa a XII-a*. Sigma, București.

2. kép: LÁSZLÓ László – VINCZE Zoltán (1999): *A romániai magyar nemzeti kisebbség történelme és hagyományai. Tankönyv a VI. és VII. osztályosok számára.* Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár.

3. kép: MIHĂILESCU, Cleopatra – PIȚILĂ, Tudora (2018): *Történelem. IV. osztály*. Aramis Print, Bukarest.

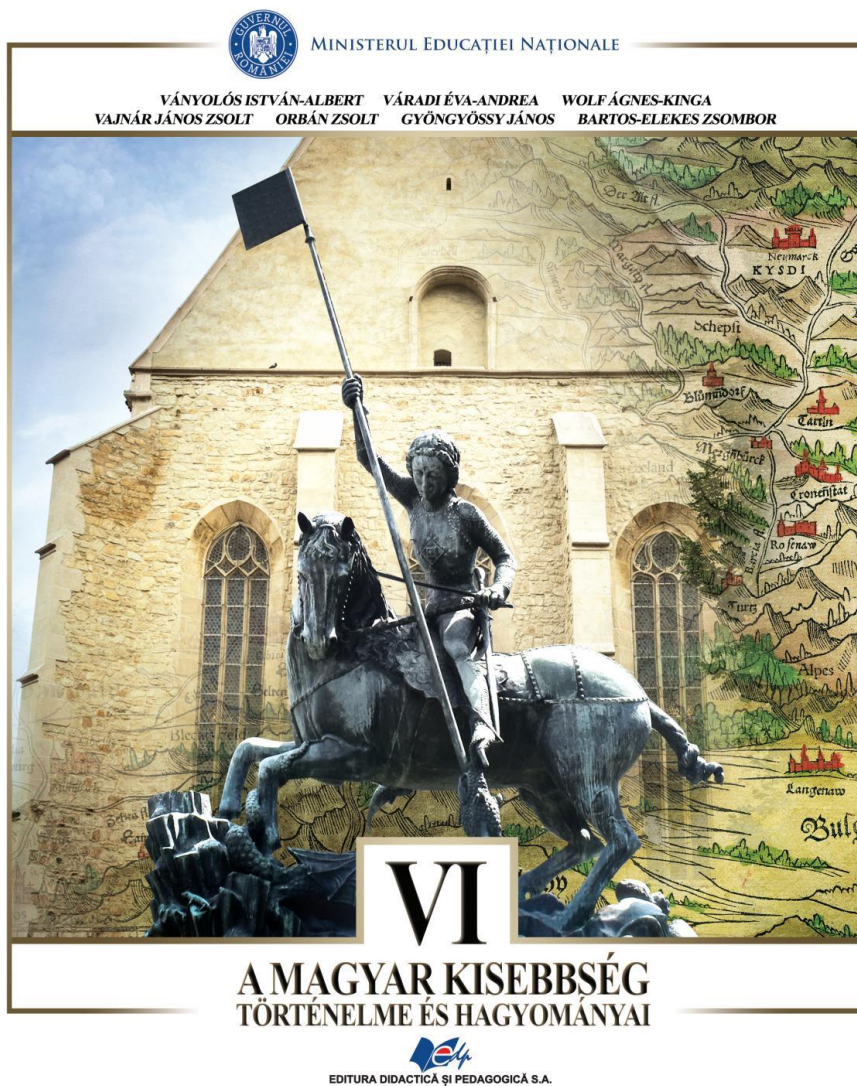
4. kép: OANE, Sorin – OCHESCU, Maria (2011): *A románok történelme. Tankönyv a VIII. osztály számára*. Ford: Nagy Andrea – Nagy Gabriella – Váradi Éva Andrea. Editura Didactică și Pedagogică, Bukarest.

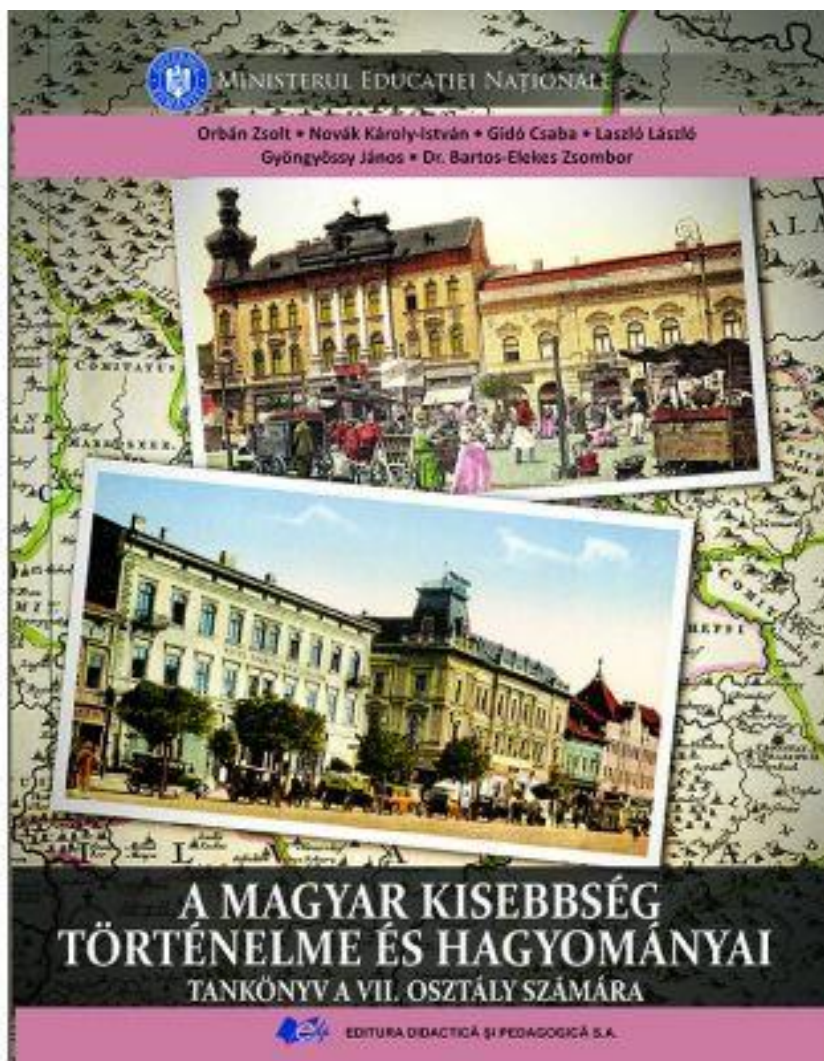
5. kép: BARNEA, Alexandru (szakirányító) et al. (2011): *Történelem. Tankönyv a XII. osztály számára*. Ford: László László – Orbán Zsolt. Editura Didactică și Pedagogică, Bukarest.

6. kép: HERMANN Gusztáv Mihály (főszerk.) – FERENCZ S. Alpár – NOVÁK Károly István – ORBÁN Zsolt (szerk.) (2012): *A székelység története. Kézikönyv és tankönyv az általános iskolák VI. és VII. osztályai (valamint minden érdeklődő) számára.* Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközpont – Kovászna Megyei Művelődési Központ, Csíkszereda – Sepsiszentgyörgy – Székelyudvarhely.

7. kép: VÁNYOLÓS István Albert – VÁRADI Éva Andrea – VAJNÁR János Zsolt – ORBÁN Zsolt – WOLF Ágnes Kinga (2018): *A magyar kisebbség történelme és hagyományai. Tankönyv a VI. osztály számára.* Az illusztrációkat készítette: GYÖNGYÖSSY János, a térképeket készítette: BARTOS-ELEKES Zsombor. Editura Didactică și Pedagogică, Bukarest.

8. kép: ORBÁN Zsolt – NOVÁK Károly István – GIDÓ Csaba – LÁSZLÓ László (2019): *A magyar kisebbség történelme és hagyományai. Tankönyv a VII. osztály számára.* Az illusztrációkat készítette: GYÖNGYÖSSY János, a térképeket készítette: BARTOS-ELEKES Zsombor. Editura Didactică și Pedagogică, Bukarest.

JEGYZETEK

- ¹ A Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata által 2018. december 1-jén a *Mentés másként. Történelemtanítás a Kárpát-medencében* című konferencián elhangzott előadás szerkesztett – és valamelyest bővített – változata.
- ² A kultúrzóna a két világháború közötti román kormányoknak a [nemzeti kisebbségek](#) elleni kulturális offenzíváját elősegítő törvényes keret volt, melyet az 1924. évi 176. törvény alapozott meg. Eszerint jelentős kedvezményben – nagyobb fizetésben, földjuttalékban – részesültek az Óromániából az erdélyi megyékbe áttelepülő tanítók, az ott dolgozó magyarokhoz képest.
- ³ A magyar szülőket névelemzésre kötelezték, és ha románnak minősítették a nevüket, akkor kötelezték a gyermekük román állami iskolába való beíratását.
- ⁴ Ebből természetesen következtek a tanárok nyelvvizsgái, egyes iskolák nyilvánossági jogának megvonása, akár iskolabezárások, állami, román tannyelvű iskolák létesítése Óromániából kihelyezett, a kisebbségek nyelvén nem beszélő tanítókkal stb.
- ⁵ A petíció az 1919. évi párizsi kisebbségi szerződés rendelkezéseire hivatkozott, amely tartalmazta az anyanyelven való oktatás szabadságát. „A román törvény ellenben elrendelte minden község terhére állami népiskola építését és dologi kiadásainak viselését, bevezetve ezen iskolákba a teljes román nyelvű tanítást, továbbá magyar nyelvet nem értő tanítók kinevezését 50%-os fizetéstöbblettel és földadományok ígéretével; olyan tankönyveket használtak, amelyek a magyarságot gyalázzák. Az egyházak által fenntartott felekezeti iskolákat magániskolákká minősítették le és négy tantárgyat román nyelven köteleztek oktatni, számos felekezeti iskolát egészségügyi és egyéb okra hivatkozva bezártak, a szülőket névelemzésre kötelezték, és ha románnak minősítették akkor kötelezték az állami iskolába való beíratást. Székelyföldnek iskolai önkormányzatot ígértek, ehelyett kultúrzónának nyilvánították” – fogalmaz a petíció szövege. Idézi: OLÁH-GÁL Elvira (2011): Pál Gábor élete és munkássága II. rész. *Székelyföld*, 15. évf. febr. <http://www.hargitakiado.ro/cikk.php?a=MTI3OA> (Letöltés: 2020. márc. 22.)
- ⁶ Elég, ha csupán az 1980-as év több olyan eseményére – kiállítás, kötetek, ünnepek, film stb – gondolunk, amelyeknek célja a 2050 évvel azelőtti, Boirebisztasz (Burebista) király által alapított Dák Királyság méltó megünneplése volt.
- ⁷ Ezen sorok szerzője is írt egy tanulmányt az első világháború megjelenítéséről a romániai tankönyvekben, ebből is jól kiderül, hogy ilyen „kényes” témák esetében hogyan jelenik meg a nemzeti diskurzus a tankönyvekben. Lásd: ORBÁN Zsolt: Az első világháború a romániai történelemtankönyvekben. In: PEREGI Tamás (szerk.) (2015): *Az első világháború a szomszédos országok és hazánk történelemtankönyveiben*. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 47–73. A tanulmány megjelent online a *Történelemtanítás. Online történelemdidaktikai folyóirat* 2016. évi (51.) Új folyam 7. évf. 1-2. számában is: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2016/07/orban-zsolt-az-első-vilaghaboru-a-romaniai-tortenelemtankonyvekben-07-01-12/> (Letöltés: 2020. márc. 20.)
- ⁸ Természetesen ez azt is jelenti, hogy az egyetemes történelmet ókor-középkor és újkor-jelenkor bontásban kellett tanítani mindössze két évig V–VI. és IX–X. osztályban.
- ⁹ Magyarra is viszonylag hamar áttették: BOIA, Lucian (1999): *Történelem és mítosz a román köztudatban*. Fordította: András János. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest–Kolozsvár.
- ¹⁰ MITU, Sorin et al. (1998): *Istoria românilor. Manual pentru clasa a XII-a*. Sigma, București.
- ¹¹ LÁSZLÓ László – Vincze Zoltán (1999): *A romániai magyar nemzeti kisebbség történelme és hagyományai. Tankönyv a VI. és VII. osztályosok számára*. Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár.
- ¹² A fogalom azt takarja, hogy elvileg már nincs külön egyetemes és román történelem, hanem a románok történelme belekerült az egyetemes témák közé. Ez elvileg azt jelentette volna, hogy négy évfolyamon négy különböző történelmi korszakot tanulnak a diákok. A valóság azonban más, mind V–VII., mind IX–XI. osztályban, azaz három-három tanév alatt tárgyalni kell mindent ókortól napjainkig.
- ¹³ MIHĂILESCU, Cleopatra – PIȚILĂ, Tudora (2018): *Történelem. IV. osztály*. Aramis Print, Bukarest.
- ¹⁴ Uo. 18.
- ¹⁵ Uo. 19.
- ¹⁶ Uo. 74.
- ¹⁷ Uo. 77.
- ¹⁸ Uo.
- ¹⁹ Uo. 78.
- ²⁰ Természetesen már ez is súlyos pontatlanság, a székely és szász városi élet között óriási különbségek vannak. Nehéz összehasonlítani Brassó, Nagyszeben, Beszterce vagy akár Segesvár középkori városi életét a kisméretű székely mezővárosokéval. Marosvásárhely is csupán 1606-ban kapott szabad királyi városi rangot.
- ²¹ Persze a diák számára ebből nem derül ki, hogy milyen köze is volt Magyarország királyának egy „román országhoz”.
- ²² MIHĂILESCU – PIȚILĂ (2018) 79.
- ²³ Az apai ágon valóban román, anyai ágon magyar származású Oláh Miklós esztergomi érsekről, humanistáról van szó.
- ²⁴ III. (Karóbahúzó) Vlad havasalföldi fejedelemről van szó.
- ²⁵ MIHĂILESCU – PIȚILĂ (2018) 79.

-
- ²⁶ OANE, Sorin – OCHESCU, Maria (2011): *A románok történelme. Tankönyv a VIII. osztály számára*. Ford: Nagy Andrea – Nagy Gabriella – Váradi Éva Andrea. Editura Didactică și Pedagogică, Bukarest.
- ²⁷ BARNEA, Alexandru (szakirányító) et al. (2011): *Történelem. Tankönyv a XII. osztály számára*. Ford: László László – Orbán Zsolt. Editura Didactică și Pedagogică, Bukarest.
- ²⁸ Uo. 124.
- ²⁹ HERMANN Gusztáv Mihály (főszerk.) – FERENCZ S. Alpár – NOVÁK Károly István – ORBÁN Zsolt (szerk.) (2012): *A székelység története. Kézikönyv és tankönyv az általános iskolák VI. és VII. osztályai (valamint minden érdeklődő) számára*. Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközpont – Kovászna Megyei Művelődési Központ, Csíkszereda – Sepsiszentgyörgy – Székelyudvarhely.
- ³⁰ Egy szintézis jellegű kötet jelent meg addig, de csak 1918-ig tárgyalta az eseményeket: EGYED Ákos (2006): *A székelyek rövid története a megtelepedéstől 1918-ig*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó. Csíkszereda. Azóta ennek is jelent meg javított, bővített kiadása: EGYED Ákos (2013): *A székelyek rövid története a megtelepedéstől 1989-ig*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó. Csíkszereda.
- ³¹ VÁNYOLÓS István Albert – VÁRADI Éva Andrea – VAJNÁR János Zsolt – ORBÁN Zsolt – WOLF Ágnes Kinga (2018): *A magyar kisebbség történelme és hagyományai. Tankönyv a VI. osztály számára*. Az illusztrációkat készítette: GYÖNGYÖSSY János, a térképeket készítette: BARTOS-ELEKES Zsombor. Editura Didactică și Pedagogică, Bukarest.
- ³² ORBÁN Zsolt – NOVÁK Károly István – GIDÓ Csaba – LÁSZLÓ László (2019): *A magyar kisebbség történelme és hagyományai. Tankönyv a VII. osztály számára*. Az illusztrációkat készítette: GYÖNGYÖSSY János, a térképeket készítette: BARTOS-ELEKES Zsombor. Editura Didactică și Pedagogică, Bukarest.
- ³³ A VI. osztályos tankönyv esetében DR. HERMANN Gusztáv Mihály és DR. NAGY Róbert Miklós, a VII. osztályos tankönyv esetében.
- ³⁴ Számos ilyen lehetne felsorolni, a teljesség igénye nélkül említek néhányat: ilyen volt a több egyesület által meghirdetett WEBkastély, a már 30 kiadást megért székelyudvarhelyi TUDÁSZ, a 2016 óta megrendezésre kerülő Problema Solvenda problémamegoldó- és történelemverseny és sok más alternatív verseny.